

dr hab. Marek Krzymkowski

Poznań, 21 maja 2018 r.

Katedra Historii Ustroju Państwa

Wydział Prawa i Administracji

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Ocena

pracy doktorskiej Pana mgr. Tomasza Królasika, *Francuski model postępowania egzekucyjnego w Księstwie Warszawskim i w Królestwie Polskim w latach 1808-1823*,

Warszawa 2018, napisanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Marka Wąsowicza.

I. Wybór tematu

Z uznaniem należy przyjąć wybór tematu dokonany przez mgr. Tomasza Królasika. Badania nad historią prawa Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego, choć mają długą tradycję i spore sukcesy, dalekie są od osiągnięcia stanu, który można by uznać za w pełni zadowalający. W większym stopniu dotyczy to badań nad prawem publicznym i prywatnym Królestwa Polskiego, dla którego brak opracowań syntetycznych i monograficznych dotyczących poszczególnych gałęzi prawa czy instytucji prawnych. W mniejszym stopniu dotyczy to badań nad prawem Księstwa Warszawskiego, które ma swoją syntezę prawa publicznego i prywatnego w postaci *Historii ustroju i prawa Księstwa Warszawskiego* autorstwa Władysława Sobocińskiego oraz szereg opracowań monograficznych z tego zakresu. Jednakże i dla tego okresu pozostały obszary dotąd niezbadane lub zbadane w sposób niewystraszający. Taką luką było, tak jeśli chodzi o czasy Księstwa Warszawskiego, jak i Królestwa Polskiego postępowanie egzekucyjne. Niewątpliwie Autor prawidłowo dokonał właściwego rozpoznania dotychczasowego stanu badań, słusznie uznając że jest to właściwe pole badawcze.

Od 1808 r. w Księstwie Warszawskim obowiązywała francuska procedura cywilna, obejmująca też postępowanie egzekucyjne. Niewątpliwie więc T. Królasik właściwie określił stan prawny obowiązujący na wybranym obszarze i zdecydował się na dokonanie jego analizy. Celem pracy było, według mgr. T. Królasik „zbadanie francuskiego modelu

postępowania egzekucyjnego z uwzględnieniem praktyki polskiego wymiaru sprawiedliwości oraz próba odpowiedzi na pytanie czy wszechobecny w ówczesnym życiu politycznym sprzeciw wobec francuskich rozwiązań egzekucyjnych doprowadził do przywrócenia modelu znanego w okresie przedrozbiorowym, czy może to przywrócenie dawnych rozwiązań nazywanych <<narodowymi>> było w istocie rodzimą korektą, która tworzona była, paradoksalnie, w oparciu o wzory francuskie i formalizm znany z napoleońskich kodyfikacji.”

Autor nie wskazał we wstępie ram terytorialnych do jakich ograniczył swoje badania. Jest to zrozumiałe, bo wyraźnie wynika z tytułu pracy, w którym znalazło się wskazanie na obszar Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego. Uważam jednak, że mgr T. Królasik powinien, przynajmniej we wstępie odnieść się do problemów związanych z obowiązywaniem prawa francuskiego na ziemiach, które Księstwo Warszawskie utraciło w wyniku Kongresu Wiedeńskiego, tzn. części departamentów poznańskiego i bydgoskiego oraz okręgu krakowskiego. Wskazane byłoby też omówienie reguł dotyczących egzekucji sądowej w Księstwie Warszawski od czasów Komisji Rządzącej do 1808 r. Nie budzi większych zastrzeżeń zakres chronologiczny pracy. Pierwsza data ma walor oczywistości. Jest to bowiem data wprowadzenia do Księstwa Warszawskiego francuskiego kodeksu postępowania cywilnego z 1806 r. Termin końcowy, tzn. 1823 r., ma już charakter dyskusyjny. Wiąże się on z wydaniem dwóch postanowień namiestnika o tzw. zakazie sprzedaży produktów na pniu i o przymusowej dzierżawie zajętej nieruchomości. Jak zauważył sam Autor, przepisy zawarte w tych aktach były modyfikacją francuskiej procedury egzekucyjnej. Sama procedura obowiązywała jednak aż do zastąpienia jej od 1 stycznia 1876 r. rosyjską ustawą o postępowaniu sądowym. Może więc należałoby badaniami nad prawem egzekucyjnym objąć cały ten okres. Jednakże, wydaje się, że zadanie takie wykraczałoby poza ramy pracy doktorskiej, przede wszystkim ze względu na ilość źródeł koniecznych do przeanalizowania. Dlatego też należy ze zrozumieniem przyjąć stanowisko Autora o takim ograniczeniu zakresu jego pracy.

II. Układ pracy i jej wartość merytoryczna

Układ pracy nie budzi większych zastrzeżeń. Praca składa się z pięciu rozdziałów, obszernego wstępu i zakończenia.

We wstępie Autor przedstawił cele pracy oraz omówił literaturę i źródła na jakich praca została oparta.

Rozdział pierwszy został poświęcony przede wszystkim francuskiemu kodeksowi procedury cywilnej z 1806 r. Autor dokonał w tym rozdziale charakterystyki tego aktu omawiając jego systematykę, przebieg postępowania w pierwszej instancji, środki odwoławcze oraz czynności sądowe w sprawach dotyczących czynności egzekucyjnych. Poza tym w tej części została omówiona organizacja sądownictwa cywilnego w Księstwie Warszawskim i Królestwie Polskim w latach 1808-1823. Osobne podrozdziały zostały poświęcone egzekucji sądowej w prawie ziemskim I Rzeczypospolitej oraz egzekucji sądowej w Prusach. Wobec takiej różnorodności problematyki niewłaściwie dobrany jest tytuł tego rozdziału („*Code de procédure civil* z 1806 r.”) Powinien być on zmieniony lub materia tego rozdziału powinna zostać podzielona na mniejsze jednostki. W innym miejscu powinien zostać zawarty podrozdział dotyczący organizacji sądownictwa. Nietrafnie zresztą został on zatytułowany („organizacja sądownictwa cywilnego w latach 1808-1823 w Polsce” – podkreśl. MK). Druga data nie ma żadnego odniesienia do jakichś zmian w organizacji sądownictwa w Królestwie Polskim ale wynika jedynie z ram chronologicznych przyjętych dla rozprawy. Wyrażenie „w Polsce” jest oczywista pomyłka, którą należałoby poprawić, zastępując je np. słowami „w Księstwie Warszawskim i Królestwie Polskim”. T. Królasik słusznie zdecydował się omówić reguły dotyczące egzekucji sądowej w Prusach, uzasadniając to tym, że „prawo pruskie było dla polskiego ustawodawcy, sędziów i prawników ważnym punktem odniesienia, ponieważ obowiązywało ono na ziemiach, z których w 1807 r. powstało Księstwo Warszawskie”. Z podobnych powodów powinien jednak przedstawić ogólne założenia austriackiej egzekucji sądowej lub przynajmniej wyjaśnić dlaczego z tego zrezygnował. Ziemie zaboru austriackiego weszły w skład Księstwa Warszawskiego po wojnie 1809 r. a prawo austriackie obowiązywało tam do czasów unifikacji prawnej z resztą Księstwa.

Rozdział drugi został poświęcony burgrabiom i komornikom w Księstwie Warszawskim i huissiers de justice we Francji. W części poświęconej Księstwu Autor przedstawił problemy związane z ustaleniem liczby i nazwisk urzędników egzekucyjnych. Wobec zniszczenia najważniejszych źródeł, w tym przede wszystkim archiwum ministerstwa sprawiedliwości, niemożliwe jest sporządzenie listy ówczesnych burgrabów i komorników. T. Królasik w ciekawym wywodzie wskazał w jaki sposób udało mu się ustalić nazwiska niektórych spośród tej dość licznej grupy zawodowej. W tym miejscu należy pochwalić

wysokie umiejętności Autora w korzystaniu ze źródeł. Wobec braku materiałów, o których była mowa wcześniej, Autor wykorzystał inne materiały, w tym kalendarzyki i akta sądowe. Autor słusznie przyjął, że w aktach sądowych pojawiali się jedynie ci komornicy, których czynności były zaskarżane, co pozwoliło sformułować ostrożne wnioski dotyczące tej grupy funkcjonariuszy. Według Autora, dopiero dla okresu od 1814 dysponujemy prawie pełnymi spisami komorników. Spisy te zawarte są w kalendarzykach politycznych, co T. Królasik powinien wyraźnie podkreślić. Przy czym jeżeli Autor ma na myśli dane zawarte w kalendarzyku politycznym na 1814 r., to należy zauważyć, że obrazowały one stan na 1813 r., bo kalendarzyki wychodziły zwykle pod koniec poprzedniego roku.

Szczególną uwagę poświęcił T. Królasik dekretowi z 14 października 1811 r., słusznie uznając, że odegrał on pierwszorzędą rolę w kształtowaniu się zawodu komornika w Księstwie Warszawskim i Królestwie Polskim. Kompetentnie przedstawił prace legislacyjne, których efektem był wspomniany dekret. Warto byłoby uzupełnić informacje zawarte w tej części pracy o podanie terminu, do którego akt ten obowiązywał. Szczególnie interesującym fragmentem rozdziału drugiego są podrozdziały poświęcone kaucji komorniczej. Oparte są bowiem przede wszystkim na materiałach archiwalnych. T. Królasikowi udało się je umiejętnie dobrać i wykorzystać tak aby stworzyć spójny obraz funkcjonowania tej instytucji. Ostatnia część tego rozdziału poświęcona została komornikom we Francji. Mam pewne wątpliwości co do zasadności omawiania statusu prawnego huissiers de justice w tak obszernym zakresie, w jakim dokonał tego Autor. Najważniejszym bowiem aktem regulującym pozycję prawną wspomnianych funkcjonariuszy był dekret z 14 czerwca 1813 r. Normy w nim zawarte nie mogły być więc przyjęte w systemie prawnym Księstwa i Królestwa Polskiego. Tym bardziej niecelowe jest omawianie na kilku stronach pracy krytyki dotyczącej tego aktu zawartej w broszurze *Réflexions d'un huissier de province* Porównując polskie i francuskie rozwiązania dotyczące statusu komorników T. Królasik wysunął wniosek o zacofaniu Księstwa Warszawskiego na polu kultury prawnej (w zakończeniu mowa jest w związku z tym nawet o „przepaści na polu kultury prawnej między Polską /sic/ a Francją”). Twierdzenie to uważam, za co najmniej dyskusyjne, bowiem podstawowym argumentem dla niego jest to, że we Francji stworzono samorząd komorniczy, co wcale nie jest wystarczającym kryterium dla oceny postępowości bądź zacofania przyjętych rozwiązań prawnych.

Podkreślić należy umiejętność wyciągania wniosków na podstawie analizy źródeł. Jako przykład tej umiejętności, widocznej w całej pracy może służyć wniosek wynikający z

interpretacji pisma Komisji Rządowej Sprawiedliwości z 1837 r. w sprawie art. 608 kpc. (s. 102).

Rozdziały trzeci i czwarty zostały poświęcone środkom egzekucji sądowej. Autor w sposób rzeczowy i znamionujący dobrą znajomość podjętej problematyki omówił w nich m.in. zapowiedzenie wierzytelności w postępowaniu cywilnym, egzekucję z ruchomości, egzekucję z nieruchomości, przymus osobisty dłużników, pomoc wojskową w egzekucji sądowej. Metoda, jaka przyjął Doktorant w tej części, polega przede wszystkim na analizie odpowiednich przepisów kodeksu postępowania cywilnego w oparciu głównie o współczesne komentarze francuskie i badaniu, na podstawie akt sądowych, ich praktycznego zastosowania w Księstwie Warszawskim i Królestwie Polskim. T. Królasikowi udało się znaleźć w aktach liczne przykłady stosowania norm kodeksowych, co stanowi cenne osiągnięcie Autora. Szkoda, że informacje na ten temat zamieszczone są najczęściej w przypisach, czasami w formie suchego wskazania na odpowiedni poszyt archiwaliów. Moim zdaniem lepiej dla pracy byłoby, aby poszerzyć zasadniczy tekst pracy właśnie o egzemplifikacje stosowania przepisów kodeksowych z akt spraw. W tej części pracy została niepotrzebnie zawarta partia nie mieszcząca się ramach chronologicznych opracowania (4.1.3 – 4.1.4), w której Autor omówił akty wykonawcze dotyczące aresztu cywilnego oraz praktyczne aspekty ich realizacji. Jedynie część wstępna pierwszego z tych podrozdziałów odnosi się do zdefiniowanego w tytule pracy zakresu czasowego.

Szczególną uwagę Doktorant poświęcił egzekucji z nieruchomości. Jest to zrozumiałe ze względu na jej znaczenie dla ówczesnej warstwy rządzącej, czyli szlacheckich posiadaczy ziemskich. W tej części zostało też omówione moratorium dla dłużników wprowadzone na podstawie dekretu królewskiego z 18 czerwca 1810 r. i dekretów późniejszych. Na podstawie analizy archiwaliów T. Królasik ustalił, że wbrew pozorom, akty te nie doprowadziły wcale do tego, że egzekucja sądowa w tym czasie miała charakter czysto teoretyczny. Nie doszło nawet do zaniechania sprzedaży licytacyjnej nieruchomości a jedynie do ograniczenia liczby tego typu czynności.

W ostatnim, piątym, rozdziale pracy T. Królasik omówił reformę postępowania egzekucyjnego, która została przeprowadzona na podstawie postanowień namiestnika Królestwa Polskiego z 8 lipca i 2 września 1823 r.. Dotyczyły one zakazu sprzedaży produktów na pniu i przymusowej dzierżawie zajętej nieruchomości. Na uwagę i uznanie zasługują szczególnie wnioski Autora, który ocenił oba te akty jako próbę dostosowania

prawa francuskiego do warunków krajowych. Ważnym ustaleniem T. Królasika jest stwierdzenie, że „w egzekucji z nieruchomości wydzierżawienie nie zastąpiło sprzedaży, ale stanowiło nową dodatkową instytucję”.

W zakończeniu pracy Autor umiejętnie podsumował pracę, eksponując najważniejsze jej ustalenia oraz wnioski do jakich doszedł. W tej części pracy pojawiają się też dane liczbowe wynikające z analizy materiału aktowego.

III. Źródła i literatura

Praca mgr. T. Królasika oparta została przede wszystkim na źródłach normatywnych, w tym wiadomości akt sądowe z początków XIX wieku uległy w znacznym stopniu zniszczeniu. Spośród niewielu zespołów, które zachowały się do naszych czasów należą akta kaliskiego trybunału cywilnego I instancji. Na tych właśnie aktach Doktorant się głównie opierał. Dobór tych materiałów i ich wykorzystanie nie budzą zastrzeżeń. Sporą grupę w bibliografii zajmują źródła drukowane. Liczba opracowań, w tym niepublikowanych prac doktorskich, nie wydaje się imponująca bo obejmuje 75 pozycji. Jednakże dobrane są one w sposób nie budzący zastrzeżeń, bowiem specyfika zagadnienia jakim była egzekucja sądowa na początku XIX wieku, skutkowało tym, że niewielu autorów zajmowało się wówczas i później tą tematyką.

Być może w nieco większym zakresie Doktorant mógłby wykorzystać protokoły Rady Ministrów i Rady Stanu Księstwa Warszawskiego. W nich znalazły się na przykład zapisy dyskusji na temat wprowadzenia moratorium z 18 czerwca 1810 r. (Akta Rady Ministrów, ks. kancelaryjne, sygn. 68). Informacje prasowe dotyczące postępowań egzekucyjnych Autor ograniczył jedynie do ogłoszeń z „Gazety Warszawskiej”. Z korzyścią dla pracy byłoby poszerzenie poszukiwań w tym zakresie również w innych organach prasowych. Sporo tego typu ogłoszeń było chociażby w „Gazecie Poznańskiej” czy „Dzienniku Departamentu Kaliskiego”.

IV. Warsztat i język pracy

Doktorant dobrze opanował warsztat naukowy. W swoich badaniach oparł się przede wszystkim na metodzie historycznoprawnej i dogmatycznoprawnej. Szkoda jednak, że na wstępie nie wskazał, przyjętych przez siebie metod badawczych. Umiejętność analizy zebranego materiału i wyciągania z niej właściwych wniosków świadczy o dojrzałości Autora, na co zwracałem uwagę wcześniej.

Język pracy również zasługuje na pozytywną ocenę. Autor dobrze posługuje się też terminologią prawniczą. Nieliczne zastrzeżenia, jakie można sformułować w tym względzie dotyczą posługiwania się wielkimi, zamiast małymi, literami w określaniu stanowisk czy tytułów. Dotyczy to takich stanowisk i tytułów jak prokurator królewski, generalny prokurator królewski (s. 13), król saski (s. 17), co do których Autor konsekwentnie stosuje wielkie litery zamiast małych. Niewłaściwa, moim zdaniem, jest swoista „personifikacja” norm prawa, w takich wyrażeniach jak np. „przepisy ... wymagały”, zamiast np. „według wymagań sformułowanych w przepisach”. Spośród szczegółowych uwag wskazuję jeszcze na błąd na s. 62, gdzie zamiast „1813” powinno być „1811” czy sformułowania na s. 172 („rozporządzenia wcale nie rozwiązywały problemów, ale je modyfikowały”). Kilkakrotnie, być może ze względu na korzystnie z francuskich opracowań, Autor używa słowa „imperialny” zamiast „cesarski” (np. „dekret imperialny” /s. 74/)

Rozprawa Pana mgr. Tomasza Królasika zasługuje na dobrą ocenę. Jest dojrzała, stanowi efekt głębokiej kwerendy obejmującej źródła archiwalne jak i normatywne. Daje pełny obraz postępowania egzekucyjnego w określonych przez Autora ramach czasowych i terytorialnych. Zawarte w przedstawionej recenzji uwagi krytyczne mają w części charakter polemiczny oraz redakcyjny i nie obniżają w sposób zasadniczy tej oceny. Mam nadzieję, że ewentualnie, posłużą Doktorantowi w przygotowaniu publikacji opartej na przedstawionej rozprawie doktorskiej, co mam nadzieję, nastąpi jak najszybciej.

V. Konkluzja

Recenzowaną rozprawę doktorską oceniam pozytywnie. Stwierdzam, że rozprawa doktorska Pana mgr. Tomasza Królasika, *Francuski model postępowania egzekucyjnego w Księstwie Warszawskim i w Królestwie Polskim w latach 1808-1823* stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, dowodzi ogólnej wiedzy teoretycznej Doktoranta w dyscyplinie prawa oraz samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, a tym samym spełnia kryteria określone w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r., poz. 1789).

Marek Krzyżkowski